
NOTÍCIAS

Canvi o continuïtat en la geografia cultural?

Notes a l'entorn de *Cultural Turns/Geographical Turns* (Oxford, setembre de 1997)

Maria Dolors Garcia Ramon

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
ilge8@cc.uab.es

Data de recepció: octubre 1998
Data d'acceptació: octubre 1998

Resum

En el marc de la nova geografia cultural, la trobada *Cultural Turns/Geographical Turns* és una fita que demostra el notable interès que, des d'una òptica interdisciplinària, està despertant el «gir cultural» a la Gran Bretanya. Cal preguntar-se, encara, si es tracta d'una nova manera d'integrar la cultura dins de la geografia o bé si es pot parlar de continuïtat i evolució.

Paraules clau: nova geografia cultural, gir cultural, Gran Bretanya.

Resumen. *¿Cambio o continuidad en la geografía cultural? Notas en torno a Cultural Turns/Geographical Turns (Oxford, septiembre de 1997)*

En el marco de la nueva geografía cultural, el encuentro *Cultural Turns/Geographical Turns* es un hito que demuestra el notable interés que, desde una óptica interdisciplinaria, el «giro cultural» está despertando en la Gran Bretaña. Cabe preguntarse, todavía, si se trata de una nueva manera de integrar la cultura en la geografía o bien si se puede hablar de continuidad y evolución.

Palabras clave: nueva geografía cultural, giro cultural, Gran Bretaña.

Résumé. *Géographie culturelle, changement ou continuité? Des notes quant à Cultural Turns/Geographical Turns (Oxford, septembre 1997)*

Dans le cadre de la nouvelle géographie culturelle, la rencontre *Cultural Turns/Geographical Turns* est un événement qui démontre le grand intérêt que le «virage culturel», depuis une optique interdisciplinaire, est en train de susciter en Grande Bretagne. Il faut encore s'interroger s'il s'agit d'une nouvelle façon d'intégrer la culture dans la géographie ou bien si l'on peut parler de continuité ou d'évolution.

Mots clé: nouvelle géographie culturelle, virage culturel, Grande Bretagne.

Abstract. *Change or continuity in cultural geography? Notes about Cultural Turns/Geographical Turns (Oxford, September 1997)*

For new cultural geography, the meeting on *Cultural Turns/Geographical Turns* was a milestone, showing the great interest that, from an interdisciplinary point of view, the «cultural

turn» is arousing in Great Britain. However, one must question whether it is a new way of integrating culture in geography or whether it represents a situation of continuity and evolution.

Key words: new cultural geography, cultural turn, Great Britain.

A l'entorn dels anys noranta la «nova geografia cultural» es va introduir amb força al món anglosaxó, i aquesta empena va estar molt lligada a la difusió del postmodernisme i a la seva crítica de les teories globals (*grand theory*) que intentaven trobar explicacions adequades per a totes les coses i arreu del món. La trobada *Cultural Turns/Geographical Turns* celebrada a la Universitat d'Oxford (Regne Unit) entre el 16 i el 18 de setembre del 1997 ha estat tota una fita d'aquesta nova geografia cultural (o noves geografies culturals, com algú les anomena); de fet, ha estat com una continuació de l'organitzada l'any 1991 a Edimburg i titulada *New Words, New Worlds: Reconceptualising Social and Cultural Geography*; la publicació de les actes de la qual va venir a ser com un manifest d'aquesta nova manera d'entendre la geografia (Philo, 1991). L'enorme interès que aquesta temàtica ha despertat (sobretot a la Gran Bretanya) queda demostrada pel gran nombre d'inscrits —quasi 150— la majoria professors i professores molt joves de centres universitaris britànics; tan sols hi havia set estrangers: dos de Suècia, dos d'Israel, un d'Austràlia, un d'Espanya i un de Canadà. L'entitat organitzadora era el Grup d'Estudis de Geografia Cultural i Social de l'Institut de Geògrafs Britànics, grup que curiosament es va afegir l'adjectiu de «cultural» tan sols a final de la dècada de 1980.

Cal dir que la perspectiva cultural no és cap novetat en la història de la geografia. L'escola de Sauer a Berkeley —anomenada geografia cultural o culturalista— a partir dels anys vint va tenir una importància cabdal als Estats Units durant moltes dècades, però, durament qüestionada a partir dels anys seixanta, va perdre força, encara que mai no ha deixat de ser un component que cal tenir en compte dins de la geografia nord-americana (Belil i Clos, 1983). En relació amb el *Cultural Turn*, el que cal preguntar-se és si estem davant d'una nova manera d'integrar la cultura dins de la geografia, és a dir, d'una «reinvençió» de la geografia cultural, o bé si es pot parlar d'una certa continuïtat o evolució (Kong, 1997). La pregunta és força difícil i complexa, però crec que el resum i l'avaluació de la recent conferència ens podrà aproximar a una resposta.

La trobada es va organitzar en cinc mòduls temàtics. El primer es va dedicar al tema més general «Cultura i geografia», el segon va tractar sobre «Art i cultura popular», el tercer, sobre «Economia política i cultura», el quart, sobre «Natura i societat» i, finalment, el cinquè va tractar d'«Espais i subjectivitats». Cada mòdul s'iniciava amb tres conferències plenàries, seguides per dos tallers simultanis en cadascun dels quals es presentaven tres comunicacions que havien estat prèviament —i acuradament— seleccionades. En total es van donar catorze conferències a sessions plenàries i trenta comunicacions als tallers. En aquesta nota no es fa una anàlisi exhaustiva (i amb la mateixa amplitud) de tot el

material, sinó que se selecciona allò que sembla més rellevant per al nostre país. Cal també remarcar que del total de quaranta-quatre presentacions, dotze no eren de geògrafs, la qual cosa representa un grau d'interdisciplinarietat força interessant.

El primer mòdul sobre «Geografia i cultura» va situar la nova geografia cultural dins de l'evolució recent de la geografia i va ajudar a fer una avaluació dels resultats en els últims anys. La primera conferència va córrer a càrrec de Peter Jackson (un dels pioners en la seva introducció) i duia el títol de «La geografia i el gir cultural». En ella va reivindicar el paper pioner de la geografia feminista en la introducció del gir cultural i va contraatacar aquells que critiquen que aquesta geografia ha posat massa èmfasi en les representacions, el discurs, els significats i els aspectes no materials de la cultura i que, com a conseqüència, això l'ha allunyat de l'estudi dels aspectes més materials i més lligats a anàlisis més compromeses de la societat. Segons Jackson s'han de transcendir els límits entre l'econòmic i el cultural i, de fet, els millors treballs s'interessen per les geografies «econòmiques» del consum i les geografies «culturals» de la producció. La conferència de Chris Philo sobre «Més paraules, més mons: reflexions a l'entorn del "gir cultural" i de la geografia social» es va centrar en una avaluació de la recerca portada a terme des de l'anterior trobada del 1991 (ja que ell va ser el compilador de les actes) tot i remarcant els reptes i perills que ell hi veia. L'impacte de la geografia cultural a la Gran Bretanya ha estat tan fort que d'alguna manera ha diluït les subdisciplines de la geografia econòmica o la geografia social, absorbides per aquella. Philo (entusiasta promotor del gir cultural), crida, però, l'atenció sobre el perill de des-materialitzar i de-socialitzar la geografia, tot i defensant que la nova geografia cultural hagi incorporat en la seva anàlisi de la cultura tot allò que és immaterial i no tangible (ideològic?). Temes destacats de les comunicacions d'aquest mòdul van ser el paper de la cultura en la geografia i la cartografia, així com el de la geografia en els estudis culturals d'altres disciplines (l'anomenat *Geographical Turn*).

El mòdul segon sobre «Art i cultura popular» va deixar ben clar que la nova geografia cultural inclou tot tipus d'expressió cultural entesa de forma molt àmplia, ja sigui de la vida diària o de l'«alta» cultura. La primera conferència sobre «Incorporant la cultura: textos, actuació (*performativity*) i els paisatges de la vida diària» la va pronunciar James Duncan. Ell entén la cultura com un sistema de significats i com a text i, per tant, les metàfores de lectura constitueixen una part essencial de l'anàlisi cultural. Així mateix, el paisatge és una forma de producció cultural i també un lloc de reproducció, i això ens porta a fer una anàlisi del paper del paisatge en la producció de les identitats culturals. John Clarke, en la conferència sobre «Fent el gir cultural», es va centrar, d'una banda, en el paper i en les implicacions que el gir cultural pot tenir per re-pensar el component «social» en les ciències socials i, d'una altra, en la tensió —que existeix en l'anàlisi cultural— entre fluïdesa i solidesa en la composició de les formacions específiques culturals. El pintor Balraj Khana, en la

seva conferència «Pintant la geografia cultural», va ensenyar algunes de les seves representacions de llocs de Londres i va explicar la seva experiència d'expressar «geografies culturals». En els tallers de les comunicacions es va criticar que la geografia cultural hagi donat preferència al sentit de la vista —paisatge visual— en detriment d'altres sentits i es va destacar la importància del *soundscape* o paisatge sonor a través de l'exemple d'alguns llocs i músiques polinesis. També es va parlar de la ciutat com a text i com a espai de representació i reforçament de les identitats nacionals/regionals (amb l'exemple de Sevilla) i, per exemple, dels valors georgians en les representacions de l'esclavatge en les plantacions del Carib al segle XVIII.

Al mòdul tercer, titulat «Cultura i economia política», es va debatre el tema de la falsa dicotomia entre economia i cultura i, en general, es va advocar per un tipus d'anàlisi en què l'econòmic sigui també cultural i el cultural sigui també econòmic. Andrew Sayer va ser força crític en el gir cultural i va defensar que sovint el que s'ha anomenat «culturalització de l'economia» ha implicat una instrumentalització de la cultura per a fins econòmics i això ha fet que els valors morals o polítics es limitin a qüestions d'estils de vida o de preferències de consumidors. La segona conferència va córrer a càrrec de Linda McDowell i va tractar sobre «Treballadors corporeïtzats dintre d'organitzacions contextualitzades», la conferenciant, més que contraposar l'«econòmic» i el «cultural», va examinar la cultura canviant de les empreses i com els treballadors s'adapten o bé resisteixen aquests canvis. Finalment, Daniel Miller, antropòleg, va parlar de «Virtualisme i cultura». Les comunicacions van tocar temes força diversos entre els quals es podria destacar el de les geografies culinàries, és a dir, com els coneixements culturals geogràfics de la «diferència» es relacionen amb els circuits de la cultura culinària (per exemple, la disposició dels menjars ètnics als supermercats, etc.); també van destacar altres temes, com el de fins a quin punt el mercat de treball està condicionat per la raça, el gènere i les noves etnicitats o el de quines són les relacions específiques entre producció i reproducció a les cadenes de producció de la indústria del moble.

Sota la rúbrica «Natura i cultura» es van organitzar les presentacions del quart mòdul, en què es va criticar la dicotomia tradicional en geografia sobre «natura» i «societat» i es va proposar la idea d'una geografia «híbrida». En la conferència sobre «Capturant els valors per la natura: geografia cultural en un context de planificació», Jacqueline Burgess va parlar de les seves experiències de practicar la geografia cultural en institucions de planificació mediambiental i va també comentar des d'una perspectiva acadèmica els pros i contres de dedicar-se a això en una subdisciplina (geografia cultural) que s'enorgulleix de ser molt teòrica. Sarah Whatmore, en la seva conferència sobre «Les geografies híbrides: re-imaginant els espais de la N/natura», va criticar el parell binari natura/cultura i va explicar que la iniciativa d'una geografia «híbrida» implica un re-coneixement radical de l'«humà» en la «geografia humana»; això, segons ella, implica una integració dels «no-humans» en la geografia humana

i ho va exemplificar amb el cas d'algunes formacions espacials d'animals salvatges. El sociòleg Kevin Hetherington va parlar del tema de «La topologia de la utopia: alegories de la modernitat». A les comunicacions es van presentar i discutir temes molt nous, com les noves geografies del cos, els riscos ecològics de la modernitat tardana o la caracterització dels boscos com a «híbrids».

El mòdul cinquè, que tractava sobre «Espais i subjectivitats», va ser un clar exemple de la introducció de la psicoanàlisi en la geografia cultural. Va comptar amb la participació de Gillian Rose amb el tema titulat «El discurs no és suficient: teoritzant a través del visual i l'espacial». Per a l'autora, les interpretacions del visual i l'espacial van més enllà del discurs i ho va exemplificar en l'autoexploració de les seves vivències treballant sobre una sèrie de fotografies de l'arxiu del Victoria & Albert Museum. Dave Matless va fer una reflexió sobre «La identitat geogràfica» i David Sibley, amb la comunicació «Situant les ansietats», va suggerir que es pot aprofundir la nostra comprensió de la diferència i l'espai introduint els sentiments en la geografia, essent la psicoanàlisi un dels mitjans per dur-ho a terme. Els temes de les comunicacions van ser extremament variats, des de les implicacions de les relacions internacionals en les narratives contemporànies de viatges fins a la poètica de la recerca de la subjectivitat en la morfologia urbana, passant per l'anàlisi dels espais d'auto-identitat a partir de la pràctica psicoterapèutica.

Només a partir de les temàtiques tractades ja es pot veure la complexitat dels objectius de la nova geografia cultural, així com la diversitat dels temes estudiats. L'avaluació d'aquestes jornades i, més ampliament, del «gir cultural», no pot deixar de fer-se sense sentiments ambivalents. D'una banda, la geografia cultural és un producte molt anglosaxó (i sobretot britànic) que no ha tingut gaire repercussió fora d'aquest àmbit acadèmic. I és que el gir cultural no és gens fàcil d'exportar «tal qual» a altres indrets, on necessitaria una adaptació i una contextualització profundes. Utilitza un llenguatge nou, quasi críptic, per referir-se a la geografia més convencional i per entrar-hi es necessita un important esforç d'aprenentatge. Però, d'altra banda, el relativisme cultural que s'ha introduït en el gir cultural ajuda en primer lloc a desestabilitzar les teories globals (*grand theory*) de les últimes dècades que pretenien tenir l'explicació de tot i a tot arreu; en segon lloc, la nova geografia cultural treu pes als factors purament econòmics (que probablement s'havien sobredimensionat en les últimes dècades) i ens diu que la tradicional oposició/dicotomia entre cultura i economia és problemàtica, i, finalment, cal dir que el gir cultural ha fet un gran èmfasi en la diferència i la diversitat, conceptes que la geografia no hauria d'haver oblidat mai encara que només fos per no traïr la seva pròpia definició com a disciplina.

Quant a la pregunta inicial sobre si el gir cultural ha suposat o no una «reinvençió» de la geografia cultural, més aviat sembla que estem davant d'una manera força diferent de concebre la geografia cultural, almenys tal com l'entenia l'escola de Sauer a Berkeley (cal esmentar que no deixa de ser curiós que

sigui precisament als Estats Units on ha tingut menys impacte el gir cultural, tot i que és el país on la tradició berkeliana ha tingut més força). És veritat que s'ha dit que la geografia saueriana sentia també un cert menyspreu per l'anàlisi econòmica, però més aviat es tractava d'un rebuig de l'economia formal i no pas d'una economia entesa com a activitat humana que transforma els recursos de l'entorn. També cal dir que la nova geografia cultural utilitza un llenguatge molt nou, i apareix en un context absolutament diferent, el del món de final de segle, que té molt poc a veure amb el de la dècada de 1920. A més, la concepció de cultura és ben diferent, ja que el gir cultural ha ampliat enormement el contigut del concepte englobant tots els aspectes immaterials i ideològics que l'escola de Berkeley havia deixat generalment de banda en la seva anàlisi. En definitiva, i vist des de la perifèria de l'àmbit acadèmic anglosaxó, el balanç global de les jornades es podria qualificar d'altament interessant, ja que van introduir tot un repte metodològic que pot fer trontollar alguns dels nostres plantejaments sobre la disciplina —potser massa rutinaris i còmodes— i, si més no, ens va oferir els elements d'anàlisi per poder comprendre una bona part del que es publica a les millors revistes de geografia anglosaxona i/o dels treballs de recerca que s'estan portant a terme avui dia en una bona part dels departaments universitaris capdavanters de parla anglesa.

Bibliografia

- BELIL, Mireia; CLOS, Isabel (1983). «Notes a l'entorn del pensament de Carl Sauer (1889-1975)». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 2, p. 177-188.
- KONG, L. (1997). «A "new" cultural geography? Debates about invention and re-invention». *Scottish Geographical Magazine*, 113, p. 177-185.
- PHILO, Chris (ed.) (1991). *New Words, New Worlds: Reconceptualising Social and Cultural Geography*. Lampeter: St. David's University College (Social and Cultural Geography Study Group).